

Rocznik Wiślański
tom V

Wisła 2013

Redakcja:

Renata Czyż, Danuta Szczypka, Maria Szlaur-Bujok

Wydawca:

Wydawnictwo Luteranin
Parafia Ewangelicko-Augsburska w Wiśle
43-460 Wiśła, ul. 1 Maja 49
tel. 33 855 24 90

Współwydawca:

Interfon Sp. z o. o.
43-400 Cieszyn, ul. Olszaka 5

Korekta:

Renata Czyż, Danuta Szczypka

Okładka:

Danuta Szczypka, Maria Szlaur-Bujok

Skład komputerowy i druk:

Interfon Sp. z o. o.
43-400 Cieszyn, ul. Olszaka 5

ISBN 978-83-89796-70-7

Spis treści

Artykuły

Maria Szlaur-Bujok , Początki opieki medycznej w dawnej Wiśle	7
Danuta Szczypka , Udział górali Beskidu Śląskiego w wiedeńskich obchodach 60. rocznicy panowania Franciszka Józefa I w świetle polskiej prasy Śląska Cieszyńskiego	13
Maria Szlaur-Bujok , Wiślańskie tradycje muzyczne	19
Renata Czyż , Wiśła w życiu i twórczości Gustawa Morcinka	27

Sylwetki

Michael Morys-Twarowski , Karol Morys – nauczyciel, publicysta, działacz społeczny	37
Danuta Szczypka , <i>Miała własne, ustalone poglądy na temat ludzkiego postępowania...</i> – diakonisa Anna Szalbot „Rachela”	44
Teresa Łączyńska , Roman Bronisław Sochaczewski (1877-1955)	59
Michał Kawulok , Artur Cienciała – życie i działalność artystyczna	66

Materiały

<i>Życiorys własny Andrzeja Lebockiego, pastora ewangelickiego w Wiśle</i> – oprac. Daniel Spratek	85
Ks. Karol Kotschy, <i>Słowa nabożne ktoremi uroczysto obchodzono założenie kościoła zboru Ewangelickiego na Wiślach dnia 29tego Czerwca roku 1833</i> – oprac. Danuta Szczypka	91
<i>Historja zboru ewangelickiego na Wiśle</i> – oprac. Renata Czyż	106

Noty wydawnicze

Jerzy M. Roszkowski, „Zapomniane Kresy”. <i>Spisz, Orawa, Czadeckie w świadomości i działaniach Polaków 1895-1925 (Podbalańskie Monografie Historyczne, t. IV)</i> (Renata Czyż)	115
<i>Jan Sztwiertnia (1911 – 1940). Człowiek i dzieło w setną rocznicę urodzin</i> , red. Hubert Miśka (Cezary Drzewiecki)	117
Małgorzata Kiereś, <i>Ojcowizna koniakowskich górali. Wybrane zagadnienia historyczno-etnograficzne 300-letniej historii beskidzkiej wsi</i> (Renata Czyż)	118
Kacper Śledziński, <i>Cichociemni. Elita polskiej dywersji</i> (Danuta Szczypka)	120
„Literatura Ludowa” nr 6/2012 (Renata Czyż)	121

Wykaz ilustracji	125
------------------	-----

Indeks osobowy	128
----------------	-----

w prasie, aby oczyścić z fałszywych zarzutów nazwisko jednego z mieszkańców⁸⁴. W Urzędzie Rady Ministrów popierał sprawę podziału gromady Wisła na gromadę i osiedle, do niego też trafiło pismo Zespołu Świetlicowego Związku Samopomocy Chłopskiej z prośbą o interwencję w sprawie uzyskania świetlicy dla ludowego zespołu tanecznego⁸⁵. Tu pisarz miał wielu znajomych i przyjaciół, m.in. rzeźbiarza Artura Ciencialę⁸⁶.

O Wiśle nie zapominał nigdy i zawsze znajdował dla niej miejsce czy to pracując w maju 1960 roku nad scenariuszem krótkometrażowego filmu pt. *Śląsk Cieszyński*⁸⁷, czy pisząc monografię pt. *Ziemia Cieszyńska*⁸⁸. Ta ostatnia praca Gustawa Morcinka poświęcona regionowi ukazała się w 1962 roku, a autor oczywiście opisał w niej źródła Wisły i Baranią Górę⁸⁹. Nieskrywany sentyment do beskidzkiej miejscowości i jej mieszkańców przejawia się w całym życiu pisarza, widać go zarówno w pracach literackich, publicystycznych, jak i prywatnej korespondencji. I choć Gustaw Morcinek był twórcą literatury popularnej, nie sposób mu odmówić pewnych, wymiernych zasług dla Wisły. Umieli to docenić nie tylko władze miejscowości, ale i prosić mieszkańcy, o czym świadczą życzenia od niejakiego Pawła Cieślara nr 726 z Wisły (Białka)⁹⁰:

Obywatelu Pisarzu Morcinek

Czasie Obywatela jubileuszu i ja składam jak najładniejsze życzenia Zdrowia dobrego powołania szczerą miłością ot czytelników pisarza książek. i Długich lat życia to Wam życzy czytelnik waszych Książek z Wisły bliski źródeł Wisły spod Barani.

⁸⁴ MGM, sygn. MSK/M/ 462, 4440, 4514.

⁸⁵ MGM, sygn. MSK/M/462, 4335.

⁸⁶ Zob. tekst Michała Kawuloka w niniejszym tomie.

⁸⁷ K. Heska-Kwaśniewicz, „Pisarski zakon”, s. 195.

⁸⁸ Tamże, s. 196.

⁸⁹ G. Morcinek, *Ziemia Cieszyńska*, Katowice 1962, s. 7.

⁹⁰ MGM, sygn. MSK/M/525 (zachowano pisownię oryginału).

Michael Morys-Twarowski

Karol Morys - nauczyciel, publicysta, działacz społeczny

Karol Morys (1904-1999) był nauczycielem, publicystą i działaczem społecznym przez całe życie związanym ze Śląskiem Cieszyńskim, a przez kilka lat także z Wisłą. W 1979 roku w publikacji *Nauczyciele w środowisku cieszyńskim* ukazał się jego biogram pióra Kazimierza Szczurka i Edmunda Rosnera¹. W 1999 roku Robert Danel poświęcił mu wspomnienie na łamach „Głosu Ziemi Cieszyńskiej”². W 2009 roku opublikowałem w „Kalendarzu Cieszyńskim” artykuł, przybliżający jego sylwetkę, oparty głównie na materiałach rodzinnych (jestem prawnikiem bohatera tego tekstu). Z racji charakteru wydawnictwa opuszczono aparat naukowy³. Niniejszy artykuł jest zatem pierwszym naukowym opracowaniem biografii Karola Morysa. Oprócz wspomnianych materiałów wykorzystano źródła przechowywane w Archiwum Państwowym w Cieszynie i w Książnicy Cieszyńskiej. Kwerendą objęto ponadto lokalną prasę, a także metryki parafii rzymskokatolickich w Cieszynie i Puńcowie.

Bohater niniejszego artykułu przyszedł na świat 10 listopada 1904 roku w Puńcowie jako syn Jana Morysa, właściciela gruntu siedlaczego i Anny z Tomanków⁴. Warto zwrócić uwagę, że wielu jego krewnych pracowało w szkolnictwie. Nauczycielami byli dziadek stryjeczny Jerzy Morys (urodzony 19 marca 1846 a zmarły 22 lutego 1890), kierownik szkół w Olbrachcicach i Gnojniku⁵ oraz stryj Karol Alojzy Morys (urodzony 18 sierpnia 1886 a zmarły w 1948 roku), absolwent niemieckiego Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie (1911), nauczyciel w Markłowicach koło Frysztatu i w Łąkach, kierownik szkoły w Łąkach w latach 1917-1939, polski dzia-

¹ *Słownik biograficzny*, [w:] *Nauczyciele w środowisku cieszyńskim*, red. E. Rosner, K. Szczurek, „Biuletyn Metodyczny ZNP” 1979, nr 3/4, s. 104-105.

² R. Danel, *Nauczyciel i historyk*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1999, nr 43 z 29 X 1999, s. 8.

³ M. Morys-Twarowski, *Karol Morys (1904-1999)*, „Kalendarz Cieszyński 2009”, Cieszyn 2008, s. 168-171.

⁴ Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Jerzego w Puńcowie (dalej PJP), *Metryki chrztów*, t. 7, s. 62.

⁵ PJP, *Metryki chrztów*, t. 6, Puńców, s. 71; „Gwiazdka Cieszyńska” 1890, nr 10 z 8 III 1890, s. 95; J. Broda, *Silva rerum. Materiały do bibliografii nauczycieli cieszyńskiego*, t. 5, Skoczów 1987, k. 82 [mps przechowywany w Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie, sygn. RS AKC. 00005]; A. Grobelny, *Obec Hnojnik ve světle denno tisku před rokem 1914*, „Studie o Těšinsku”, t. 13, 1987, s. 155; B. Kudláček, *Z dějin školy w Hnojniku do roku 1945*, „Těšinsko” 1989, nr 2, s. 27; J. Macura, *Z dějství školnictva polského na Zaolziu*, *Czeski Cieszyn 1998*, s. 269 (gdzie błędnie jako Jan Morys).

łącz społeczny i narodowy, członek Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego⁶, a także dwaj bracia matki: Józef Tomanek (urodzony 19 marca 1862 a zmarły 19 czerwca 1927 roku), kierownik szkoły w Grodźcu⁷ i Jerzy Tomanek (urodzony 10 kwietnia 1873 a zmarły 11 stycznia 1954 roku), kierownik szkoły w Piersćcu⁸. Można powiedzieć, że Morysowie z Puńcowa i Tomankowie z Ligoty Alodialnej to przykłady rodzin chłopskich, w którym kształtowano postawy skierowane *ku oświacie*⁹.

Ojciec Karola, Jan Morys (urodzony 28 maja 1874 a zmarły 2 stycznia 1939 roku), był właścicielem gospodarstwa w Puńcowie nr 43. Zasiadał w wydziale gminnym. Popierał polski ruch narodowy: prenumerował „Gwiazdkę Cieszyńską”, jego nazwisko pojawia się wśród wpłacających datki na Macierz Szkolną Księstwa Cieszyńskiego¹⁰. 10 listopada 1903 roku w Cieszynie poślubił Annę z Tomanków, wdowę po Pawle Nowaku z Ligoty Alodialnej koło Cieszyna¹¹, która miała dwoje dzieci z pierwszego małżeństwa: Jana (urodzonego 9 października 1899) i Annę (urodzoną 20 stycznia 1903)¹².

Najstarszym dzieckiem Anny i Jana Morysów był urodzony w pierwszej rocznicę ich ślubu Karol. Później przyszli na świat Helena (urodzona 9 stycznia 1907 a zmarła 25 lutego 1908 roku)¹³, Józef (urodzony i zmarły 2 lutego 1909)¹⁴ i Helena (urodzona 7 listopada 1914)¹⁵.

Wprawdzie w Puńcowie działała katolicka szkoła ludowa¹⁶, jednak Jan Morys zdecydował się posłać najstarszego syna do polskiej szkoły ludowej Macierzy Szkol-

⁶ PJP, *Metryki chrztów*, t. 7, Puńców, s. 4; „Gwiazdka Cieszyńska” 1909, nr 84 z 20 X 1909, s. 424; nr 78 z 28 IX 1910, s. 3; nr 98 z 10 XII 1913, s. 3; nr 2 z 7 I 1916, s. 4; 1917 nr 91; nr 62 z 13 VIII 1929, s. 4; „Dziennik Cieszyński” 1911, nr 265 z 18 XI 1911, s. 5; nr 3 z 4 I 1913, s. 3; nr 276 z 3 XII 1913, s. 4; „Miesięcznik Pedagogiczny” 1914, nr 7-8, s. 190; 1917, nr 4-12, s. 48-49; „Głos Ludu Śląskiego” 1917, nr 33 z 19 VIII 1917, s. 4; nr 43 z 28 X 1917, s. 3; „Ślązak” 1917, nr 43 z 27 X 1917, s. 3; „Nasz Lud” 1929, nr 35 z 24 VIII 1929, s. 3; „Nasz Kraj” 1930, nr 31 z 1 VIII 1930, s. 4; A. Kocur, *Z dziejów szkolnictwa w Łąkach*, „Zwrot” 1976, nr 6 s. 29. Por. R. Badura, *Biogramy profesorów gimnazjalnych (1909-1963)*, [w:] *A jednak zostanie... W stulecie założenia Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orlowej na Śląsku Cieszyńskim (1909-2009)*, red. R. Baron, Orlowa - Czeski Cieszyn 2009, s. 336.

⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1927, nr 56 z 22 VII 1927, s. 3; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 2, Cieszyn 1995, s. 245.

⁸ J. Golec, S. Bojda, *Słownik*, t. 3, s. 249.

⁹ M. Bogus, *Model kariery polskiego nauczyciela na Śląsku Cieszyńskim w czasach austriackich*, [w:] *Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim. Studia, rozprawy, przyczynki*, red. W. Korzeniowska, A. Mitas, A. Murzyn, U. Szuścik, Katowice 2009, s. 29-32.

¹⁰ PJP, *Metryki chrztów*, t. 6, Puńców, s. 143; PJP, *Odpisy metryk ślubów i zgonów 1890-1949*, t. 3 s. 80-81 (w tym tomie stosowana jest nietypowa numeracja; są to odpisy z oryginalnych ksiąg, a podane numery stron odnoszą się do oryginałów); Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie (dalej APC), Akta Gminy Puńców, sygn. 4, Spis posiadaczy gruntów z 1907 roku, nr 45; sygn. 5, Księga protokołów z lat 1922-1939; „Głos Ludu Śląskiego” 1910, nr 33 z 13 VIII 1910, s. 4; „Ślązak” 1910, nr 33 z 13 VIII 1910, s. 4; „Dziennik Cieszyński” 1911, nr 134 z 13 VI 1911, s. 2; nr 170 z 27 VII 1911, s. 2; „Gwiazdka Cieszyńska” 1918, nr 104 z 27 XII 1918, s. 4; nr 1 z 3 I 1939, s. 4.

¹¹ Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dalej PMMC), *Metryki ślubów*, t. 11 B, s. 315.

¹² PMMC, *Metryki chrztów*, t. 22 B, Ligota Alodialna, s. 5; t. 23 B, s. 104.

¹³ PJP, *Metryki chrztów*, t. 7, s. 68; PJP, *Odpisy metryk ślubów i zgonów z lat 1890-1949*, t. 3, s. 39-40-41.

¹⁴ PJP, *Odpisy metryk ślubów i zgonów z lat 1890-1949*, t. 3, s. 41-42-43.

¹⁵ PJP, *Metryki chrztów*, t. 7, s. 95. W 1939 roku objęła część ojcowskiego gospodarstwa. 23 lipca 1939 roku poślubiła Pawła Maciejczka, z którym miała troje dzieci. Zmarła 23 lipca 2001 roku.

¹⁶ Była też druga ewangelicka. W 1910 roku podjęto próbę ich połączenia, ale udało się to dopiero w 1920 roku; „Nowy Czas” 1910, nr 36 z 4 IX 1910, s. 286; A. Franek, *Historia Szkoły Podstawowej w Puńcowie*, „Kalendarz Golezowski 2006”, s. 96-97; *Szkoła Podstawowa w Puńcowie*, [w:] *Nasz Puńców*, red. G. Pawlita, T. Targowski, Puńców 2011, s. 63-64.

nej w Cieszynie¹⁷. Prawdopodobnie przesądziły o tym względy narodowe: puńcowska szkoła była utrakwistyczną (formalnie dwujęzyczna, faktycznie zgermanizowana) w przeciwieństwie do szkoły prowadzonej przez Macierz Szkolną.

Nazwisko Karola Morysa na łamach lokalnej prasy pojawia się w 1916 roku. Dwunastoletni chłopiec wpłacał datki na Macierz Szkolną Księstwa Cieszyńskiego¹⁸ i Katolicką Rodzinę Sierocą¹⁹. Można powiedzieć, że w tych dwóch wzmiankach zawarte są najważniejsze elementy światopoglądu Karola Morysa: patriotyzm, szacunek dla oświaty, wrażliwość na krzywdę innych i głęboka religijność. W 1916 roku został uczniem Państwowego Gimnazjum Polskiego w Cieszynie²⁰.

W tym czasie ojciec Karola Morysa został powołany do wojska austriackiego, a ciężar prowadzenia gospodarstwa spadł na matkę. W 1918 roku Jan Morys powrócił do domu, jednak niedługo potem jego żona zachorowała śmiertelnie na hiszpankę i zmarła 30 października 1918 roku²¹. Pół roku później, 5 marca 1919 roku, Jan Morys ożenił się z Joanną Lipówną, córką Franciszka Lipy, rolnika w Bobrku koło Cieszyna²², z którą miał syna Franciszka Jana (urodzonego 9 maja 1921 roku)²³ i córkę Joannę (urodzoną 17 maja 1928 roku)²⁴.

Karol Morys po czterech latach nauki w gimnazjum przeszedł do Seminarium Nauczycielskiego w Bobrku, gdzie zdał maturę w 1924 roku²⁵. W tym samym roku rozpoczął pracę jako nauczyciel (w zależności od szkoły uczył historii, języka polskiego i geografii). Pierwszą posadę otrzymał w szkole podstawowej w Wiśle Głębcach²⁶. Jak zanotowano w kronice szkolnej, *kolega p. Karol Morys uporządkował bibliotekę, szczyplę gabinet fizykalny i zbiór owoadów*²⁷.

W tym czasie zaczął działać w Stowarzyszeniu Chrześcijańskim Narodowym Nauczycieli Szkół Powszechnych²⁸. Nadal wspierał Macierz Szkolną²⁹. Od 1 września 1926 roku pracował jako tymczasowy nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 1

¹⁷ K. Morys, *Miasto mojego dzieciństwa*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1987, nr 18 z 1-7 V 1987, s. 8; nr 19 z 8-14 V 1987, s. 8.

¹⁸ „Dziennik Cieszyński” 1916, nr 2 z 4 I 1916, s. 4.

¹⁹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1916, nr 24 z 24 III 1916, s. 5.

²⁰ „Sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum Polskiego w Cieszynie”, t. 22, 1917, s. 29; t. 23, 1918, s. 22; t. 25, 1920, s. 23; K. Morys, *Miasto mojego dzieciństwa*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1987, nr 21 z 22-28 V 1987, s. 8.

²¹ K. Morys, *Miasto mego dzieciństwa*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1987, nr 20 z 15-21 V 1987, s. 8; PJP, *Odpisy metryk ślubów i zgonów 1890-1949*, s. 29 (t. 3, s. 56-57-58).

²² PMMC, *Metryki ślubów*, t. 11 B, s. 290. O rodzinie Lipów zob.: M. Morys-Twarowski, *Losy chłopskiej rodziny Lipów ze Śląska Cieszyńskiego do 1918 roku i jej droga do polskiej narodowości*, „Świat i Słowo” 2011, nr 2 (17), s. 117-130.

²³ PJP, *Metryki chrztów*, t. 7, s. 111, gdzie jako matkę przez pomyłkę wpisano Marię z domu Białek, żonę Pawła Kłody. W 1939 roku odziedziczył część ojcowskiego gospodarstwa. W czasie drugiej wojny światowej został wcielony do Wehrmachtu. Ciężko ranny na froncie wschodnim, cudem ocalał. Do śmierci gospodarował na rodzinnym gruncie. W 1946 roku poślubił Bronisławę Wąlkarz, z którą miał pięcioro dzieci. Zmarł 14 sierpnia 1996 roku.

²⁴ W 1957 roku poślubiła Augustyna Roga. Mieszkała w Puńcowie. Zmarła 12 marca 1983 roku.

²⁵ *Kandydaci, którzy złożyli egzamin dojrzałości w państw. seminarium naucz. w Cieszynie-Bobrku*, [w:] *Pamiętnik jubileuszowy Państwowego Liceum Pedagogicznego w Cieszynie*, Cieszyn 1948, s. 27.

²⁶ *Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 (część II)*, oprac. D. Szczyпка, „Rocznik Wiślański”, t. 2, Wisła 2010, s. 90.

²⁷ *Kronika szkoły w Głębcach*, [w:] *Tradycje wiślańskiego szkolnictwa (1783-1983)*, red. K. Kaszper, Wisła 1986, s. 60-61.

²⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1925, nr 9 z 30 I 1925, s. 3.

²⁹ W 1926 roku był inicjatorem składki na rzecz Macierzy na weselu Franciszka Lipy (brat macochy Karola Morysa) i Anny Gowdzidówny; „Gwiazdka Cieszyńska” 1926, nr 40 z 21 V 1926, s. 6.

w Wiśle. Sumienny w pracy, nie był jednak lubiany przez kolegów³⁰. Już w 1927 roku został przeniesiony do Kończyc Małych³¹, a w 1928 roku do Kończyc Wielkich³². Tam zaangażował się w działalność Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. Przy tej okazji wspomina o nim w korespondencji z Kończyc Wielkich „Gwiazdka Cieszyńska”: *od początku swego pobytu u nas z zaparciem samego siebie pracuje wśród młodzieży, wygłasza wykłady na zebraniach i reżyseruje przedstawienia. Z pełnym uznaniem zaznaczyć trzeba, iż prawdziwie porywające są jego wykłady*³³.

W prasie pisano też o jego przemówieniach wygłoszonych m.in. 18 listopada 1928 roku z okazji obchodów wspomnienia św. Stanisława Kostki³⁴, 20 stycznia 1929 roku z okazji walnego zgromadzenia Koła Macierzy w Kończycach Wielkich³⁵, 12 maja 1929 roku z okazji zjazdu okręgowego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Śląska Cieszyńskiego w Skoczowie³⁶, 25 sierpnia 1929 roku na jubileuszu 10-lecia Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Męskiej w Brennej³⁷ i 19 października 1930 roku na wiecu protestacyjnym przeciwko niemieckim zakusom na polskie ziemie. W zgromadzeniu brało udział około 200-220 osób³⁸. „Gwiazdka Cieszyńska” nazywała Karola Morysa znakomitym mówcą³⁹.

W dniu 12 maja 1929 roku Karol Morys został wybrany do władz cieszyńskiego okręgu Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej⁴⁰ i ponownie na kolejną roczną kadencję 15 czerwca 1930 roku⁴¹.

17 sierpnia 1929 roku w kościele św. Krzyża w Cieszynie poślubił Ewę Suchanek (urodzoną 25 października 1908 roku a zmarłą w 1975 roku), córkę Józefa, rolnika w Bobrku i Marii z Lipów. Świadkami byli wuj panny młodej Paweł Lipa, rolnik z Sibicy i stryj pana młodego Karol Morys, kierownik szkoły w Łakach⁴². Po ślubie małżonkowie mieszkali w Kończycach Wielkich, a po 1932 roku przenieśli się do domu w Bobrku, który w międzyczasie został przyłączony do Cieszyna.

Latem 1934 roku Karol Morys został nauczycielem w szkole w Pogwizdowie. Od września tego roku uczył tam geografii, historii i języka polskiego oraz prowa-

dził bibliotekę⁴³. Był też kierownikiem świetlicy⁴⁴. W czasie konferencji nauczycielskich sprzeciwiał się bezmyślnemu zapamiętywaniu dat i faktów, podkreślając, że *nauczanie historii w szkole powszechnej ma dać dziecku wiele przeżyć*⁴⁵. Zajmował się organizacją imprez i reżyserią w Związku Strzeleckim⁴⁶. Jako bibliotekarz wnioskował o zakup *Historii Śląska* i kilku śpiewników, jednak ze względów na sytuację finansową nabyto jedynie śpiewniki⁴⁷.

W 1938 roku został przeniesiony z Pogwizdowa do Pastwisk⁴⁸, co znacznie skróciło drogę do miejsca pracy, którą codziennie przemierzał pieszo z domu w Cieszynie na Bobrku. Przed wybuchem drugiej wojny światowej publikował artykuły na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej” (np. *Nauczycielstwo a młodzież S. M. P.*, nr 89 z 15 XI 1929, s. 2) i „Miesięcznika Pedagogicznego” (*O zdrowie szkoły*, 1937, nr 1).

Po wybuchu drugiej wojny światowej wraz z żoną i trzema synami Bolesławem, Władysławem i Karolem opuścił Cieszyn i wyruszył w kierunku wschodnim, docierając aż pod Kowno. Kiedy stało się jasne, że Polska została podzielona między III Rzeszę a Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, powrócił do Cieszyna. Odmówił podpisania niemieckiej listy narodowej (*Volkslisty*) i zadeklarował się jako Polak. Został wyrzucony z domu. Stracił meble i bibliotekę. Jego teściowa, Maria Suchankowa z Lipów, chciała spalić wszystkie polskie książki w domu, nie chcąc narażać siebie i swojej rodziny na represje. Karolowi Morysowi udało się ocalić zaledwie kilka książek i wycinków z przedwojennej prasy. Najcenniejszy z uratowanych był zapewne tom, obejmujący numery „Gwiazdki Cieszyńskiej” z 1853 i pierwszego kwartału 1854 roku⁴⁹.

Karol Morys lata drugiej wojny światowej spędził na robotach przymusowych na roli, przy regulacji rzeki Olzy, później w cegielni w Sibicy i składzie węgla. W maju 1945 roku jego dom został ostrzelany przez żołnierzy Armii Czerwonej.

Po zakończeniu wojny wrócił do zawodu nauczycielskiego. Od 1945 roku uczył w Szkole Podstawowej nr 1 w Cieszynie, a od 1952 w Szkole dla Pracujących w Cieszynie. W 1959 roku ukończył Studium Nauczycielskie w Katowicach⁵⁰. Na emeryturę przeszedł w 1969 roku.

⁴³ APC, Szkoła powszechna Pogwizdów 1916-1939, sygn. 4, Protokół nr 1 z konferencji nauczycielskiej z 20 sierpnia 1934 roku.

⁴⁴ APC, Szkoła powszechna Pogwizdów 1916-1939, sygn. 4, Protokół nr 3 z konferencji nauczycielskiej z 22 listopada 1934 roku.

⁴⁵ APC, Szkoła powszechna Pogwizdów 1916-1939, sygn. 4, Protokół nr 4 z konferencji nauczycielskiej z 1 grudnia 1934 roku.

⁴⁶ APC, Szkoła powszechna Pogwizdów 1916-1939, sygn. 4, Protokół nr 5 konferencji nauczycielskiej z 10 grudnia 1934 roku.

⁴⁷ APC, Szkoła powszechna Pogwizdów 1916-1939, sygn. 4, Protokół nr 8 z konferencji nauczycielskiej z 7 marca 1935 roku.

⁴⁸ *Słownik biograficzny*, [w:] *Nauczyciele w środowisku*, s. 104; J. Broda, *Silva rerum*, t. 5, k. 82. Por. M. Kercz, *Pierwsze lata*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1985, nr 33 z 16-22 VIII 1985, s. 5.

⁴⁹ Być może prenumeratorem „Gwiazdki Cieszyńskiej” w latach 1853-1854 był pradziad Karola Morysa, Jan Morys (urodzony 1 lutego 1815 roku a zmarły 21 października 1876 roku), chałupnik w Puńcowie; PJP, *Metryki chrztów*, t. 5, Puńców, s. 77; PJP, *Metryki zgonów*, t. 2, Puńców, s. 94.

⁵⁰ *Słownik biograficzny*, [w:] *Nauczyciele w środowisku*, s. 104.

³⁰ *Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 (część II)*, s. 90.

³¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1927, nr 74 z 23 IX 1927, s. 3; *Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 (część II)*, s. 90. *Słownik biograficzny*, [w:] *Nauczyciele w środowisku*, s. 104, błędnie podaje, że w 1927 roku przeniósł się do Pogwizdowa. Błąd ten powtórzyłem we wcześniejszym artykule: M. Morys-Twarowski, *Karol Morys*, s. 169.

³² J. Broda, *Silva rerum*, t. 5, Skoczów 1987, k. 82.

³³ „Gwiazdka Cieszyńska” 1930, nr 58 z 29 VII 1930, s. 4.

³⁴ „Gwiazdka Cieszyńska” 1928, nr 96 z 11 XII 1928, s. 4.

³⁵ „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 16 z 26 II 1929, s. 4.

³⁶ „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 38 z 17 V 1929, s. 3.

³⁷ „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 67 z 30 VIII 1929, s. 3. Za zwrócenie uwagi na ten artykuł dziękuję Wojciechowi Grajewskiemu z Książnicy Cieszyńskiej.

³⁸ „Gwiazdka Cieszyńska” 1930, nr 84 z 28 X 1930, s. 4, podaje, że uczestników wiecu było około 220; „Nowiny Śląskie” 1930, nr 29 z 1 XI 1930, s. 6, że około 200.

³⁹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 63 z 16 VIII 1929, s. 4; nr 67 z 30 VIII 1929, s. 3.

⁴⁰ „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 38 z 17 V 1929, s. 3.

⁴¹ „Gwiazdka Cieszyńska” 1930, nr 47 z 20 VI 1930, s. 1.

⁴² PPMC, *Metryki chrztów*, t. 24, s. 256; PPMC, *Metryki ślubów*, t. 12 B, s. 18; „Gwiazdka Cieszyńska” 1929, nr 66 z 27 VIII 1929, s. 3.

Z ramienia Związku Nauczycielstwa Polskiego i Towarzystwa Wiedzy Powszechnej wygłosił ponad tysiąc prelekcji na kursach nauczycielskich, koloniach i dla wycieczek, które oprowadzał⁵¹. Cieszyły się one wielką popularnością⁵². Pisywał też korespondencje do lokalnych gazet w sprawach dotyczących mieszkańców⁵³.

Karol Morys interesował się historią Śląska Cieszyńskiego. Warto nadmienić, że jego nauczycielem w gimnazjum był Franciszek Popiołek, niezwykle zasłużony badacz dziejów tego regionu. W 1960 roku nakładem ZNP ukazała się broszura Karola Morysa *Dzieje Cieszyna*, która jako przewodnik przez lata przyczyniała się do popularyzacji wiadomości o przeszłości miasta⁵⁴. Na łamach „Głosu Ziemi Cieszyńskiej” ogłosił szereg artykułów, poświęconych historii regionu⁵⁵, fragmenty wspomnień⁵⁶ oraz teksty poświęcone bieżącym problemom⁵⁷. Ostatnim tekstem Karola Morysa była *Historia kościoła parafialnego św. Marii Magdaleny* („Dziedzictwo” 1998, nr 9). Miał wtedy 94 lata, na co zwrócono uwagę w regionalnej prasie⁵⁸. Szereg materiałów pozostało w maszynopisie, m.in. *Nazwiska cieszyńskie, Szkice z historii kultury i sztuki, Kościoły na Śląsku Cieszyńskim i Bobrek – zarys dziejów*⁵⁹.

Mimo namów, nie wstąpił do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Należał do Polskiego Towarzystwa Historycznego i Towarzystwa Miłośników Ogrodów. Został odznaczony Medalem 10-lecia Polski Ludowej⁶⁰, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego⁶¹, Złotą Honorową Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego (1972)⁶² i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982)⁶³.

Należał do Rady Parafialnej przy Parafii p.w. Imienia Najświętszej Marii Panny w Cieszynie. Udzielał się społecznie, pisząc bezinteresownie ludziom różnego rodzaju pisma urzędowe.

⁵¹ K. Morys, *Życiorys, Słownik biograficzny*, [w:] *Nauczyciele w środowisku*, s. 105. O wystąpieniach Karola Morysa pisała też lokalna prasa: „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1958, nr 44 z 31 X-6 XI 1958, s. 2; nr 9 z 27 II-5 III 1959, s. 5; nr 34 z 23 VIII 1970, s. 6; nr 27 z 3-9 VII 1973, s. 3.

⁵² „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1966, nr 4 z 22 I 1966, s. 1; nr 30 z 28 VII 1968, s. 4; nr 6 z 9 II 1969, s. 4.

⁵³ *Przystanek pułapka*, „Kronika” 1978, nr 19 z 11-18 V 1978, s. 7; *Od fajkowano*, „Kronika” 1978, nr 39 z 29 IX-X 1978, s. 6.

⁵⁴ E. Rosner, *Próby pisarskie nauczycieli cieszyńskich*, [w:] *Nauczyciele w środowisku*, s. 34.

⁵⁵ *Zasłużył na wdzięczną pamięć*, nr 5 z 24-30 IV 1982, s. 5; *Cieszyn 1930*, nr 10 z 28 V-3 VI 1982, s. 8; *Nie doczekał dowodu pamięci*, nr 12 z 25-31 III 1983, s. 5; *Za Maryi Terezyji*, nr 21-22 z 3-9 VI 1983, s. 6; *Chłopska dola*, nr 51-52 z 19 XII 1986, s. 10-11; *Z przeszłości Bobrka*, nr 20 z 15-21 V 1987, s. 8; *Brenna przed półtorej wiekiem*, nr 36 z 8-14 IX 1989, s. 4; *Oficerowie ludzkich dusz*, nr 5 z 2 II 1990, s. 5.

⁵⁶ *Miasto mego dzieciństwa*, nr 18 z 1-7 V 1987, s. 8; nr 19 z 8-14 V 1987, s. 8; nr 20 z 15-21 V 1987, s. 8; nr 21 z 22-28 V 1987, s. 8.

⁵⁷ *Kłóski urodzaju?*, nr 1 z 7-13 I 1983, s. 3; *Po szkodzi*, nr 42 z 14-20 X 1983, s. 8; *To nie zła wola*, nr 49 z 9-15 XII 1983, s. 3; *Same o siebie nie zadbają*, nr 1 z 5-11 I 1984, s. 8; „Uroki” zimy, nr 5 z 3-9 II 1984, s. 8; *Zgubny wpływ telewizji*, nr 44 z 3 XI 1995, s. 4.

⁵⁸ *Artykuł nestora*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1999, nr 2 z 15 I 1999, s. 5.

⁵⁹ Część z nich przekazałem Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie (obecnie dostępne pod sygnaturami RS AKC. 00469, RS AKC. 00470, RS AKC. 00471, RS AKC. 00472, RS AKC. 00474, RS AKC. 00475, RS AKC. 00476, RS AKC. 0477 i RS AKC. 00479).

⁶⁰ K. Morys, *Życiorys*, s. 105.

⁶¹ Tamże, s. 105.

⁶² „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1972, nr 43 z 22 X 1972, s. 2; por. „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1985, nr 13 z 29 III-4 IV 1985, s. 2; K. Morys, *Życiorys*, s. 105.

⁶³ „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1982, nr 31 z 21-27 X 1982, s. 1-2; Karol Morys, *Życiorys*, s. 105.

Do końca życia zajmował się ogrodem. Zachował sprawność fizyczną i psychiczną. Zmarł 1 marca 1999 roku w Cieszynie w swoim domu przy ul. Marii Konopnickiej 276 (obecnie nr 8). 4 marca 1999 roku został pochowany obok zmarłej 24 lata wcześniej żony na cmentarzu przy kościele p.w. Imienia Najświętszej Marii Panny w Cieszynie Bobrku⁶⁴.

Z małżeństwa z Ewą Suchanków miał trzech synów: Bolesława (urodzonego 31 maja 1930 roku w Cieszynie), mgr. inż. budownictwa, Władysława (urodzonego 1 stycznia 1932 roku w Kończycach Wielkich) i Karola (urodzonego 3 lipca 1938 Cieszyn a zmarłego 14 grudnia 2007 roku w Krakowie), architekta, działacza Macierzy Ziemi Cieszyńskiej.

⁶⁴ Urząd Stanu Cywilnego w Cieszynie, Akt zgonu nr 201/1999/1; R. Danel, *Nauczyciel i historyk*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” 1999, nr 43 z 29 X 1999, s. 8.